

RIZNICA ILIRSKA 1835—1985. Priredio Miroslav Šicel, Zagreb — Ljubljana 1985.

I najnoviji znanstveni skupovi* pokazali su da je teško danas nešto više novo reći o ilirskom pokretu, čiji naziv uglavnom pokriva i hrvatski narodni preporod u većem dijelu Hrvatske, a da se ne upadne u klišetizirane, već odavno usvojene spoznaje. Zašto je tako?

U zadnjih nekoliko desetaka godina dvije su vrlo snažne znanstvene ličnosti obilježile gotovo sve ono vrednije što je rečeno u znanosti i struci o vremenu druge četvrtine 19. stoljeća. Prvi je historičar Jaroslav Šidak, a drugi je književni povjesničar Antun Barac. Oba su dala svoje, novo znanstveno viđenje toga perioda hrvatske odnosno jugoslavenske prošlosti, razdoblja koje je veoma bremenito sudbinskim procesima što su znatno izmijenili budućnost hrvatskoga, a i ostalih jugoslavenskih naroda. I Barac i Šidak, oba zagrebački sveučilišni profesori, duboko su uronili u objavljene i neobjavljene izvore, revalorizirajući prethodne rezultate istraživanja, te su dali izuzetno čvrst vlastiti pečat našem današnjem znanju o onome što se zbivalo u Hrvatskoj u vremenu — kako se obično uzima — između 1835. i 1848. godine. To je vrijeme vladavine slabounnog Habsburga Ferdinanda i bezobzirnog kneza Metternicha, to je doba sve očitijih popuštanja feudalnih pritisaka ali i snažnih apsolutističkih nastojanja preživjeloga sloja da se održi što duže, period u kojem je jedna od karakteristika rasparčanost hrvatskih zemalja, kada samo pojedinci započinju raditi na stvaranju preduvjeta za ujedinjenje tih krajeva u jednu cjelinu, ali i drugih područja, izvan opsega uobičajenoga za ime hrvatsko, dakle i ostalih jugoslavenskih pa i južnoslavenskih zemalja. Doduše, još su više stoljeća ranije pojedinci pa i organi nekih državnih zajednica smatrali da geografski prostor između Drave i Jadrana nastava stanovništvo, poznato i pod ilirskim imenom. Zatim, npr., god. 1700. znatizeljnik Ritter — utoliko lakše jer je kao čovjek bez kompleksa izrastao u poznatoga pohrvaćenoga Vitezovića — pisao je o tome da su ilirski, slovinski i hrvatski nazivi samo sinonimi, a stotinjak godina kasnije u obližnjem, prekokanalskom Vrbniku stara ali nama još uvijek slabo poznata glagoljaska korenika Feretić tvrdi isto: »Danaska ovo ime Iliričko, Slavinsko, Kroatsko iliti Hrvatsko, zlamenuje jedan narod.« Doba je to pretpreporodno, ali uskoro Ilirci nastupaju taktički, i to na dugi, strateški rok — svoja htijenja pokrivaju imenom prehistorijsko/antičkog, davno iščezlog naroda, čije je ime nosila Bonapartina a zatim i habsburška »državna« tvorevina. Ali, čuvali su i ime hrvatsko — u prvom redu zato što je formalnopravno priznato u Banskoj Hrvatskoj, što je u pitanju bila »konstitucija« — kako je to Vukotinić već 1842. jasno istakao. Ipak, i danas se pod ilirskim pokretom odnosno pod hrvatskim narodnim preporodom još uvijek najčešće razumijeva samo borba za kulturno jedinstvo južnih Slavena odnosno politička borba — u prvom redu — za što samostalniji odnos Banske Hrvatske prema Mađarskoj u okviru Zemalja Krune sv. Stjepana, pa i šire, i u okviru Habsburške Monarhije. Ta težnja, međutim, pretvorena je u Dalmaciji, Istri i na kvarnerskim otocima u borbu protiv drugoga neprijatelja — protiv vladajućega talijanaško-talijanskog sloja, za spoj s maticom zemljom čije središte postaje Zagreb. No, nerijet-

* »Hrvatski narodni preporod«, znanstveni skup u povodu 150. obljetnice pokreta. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, u suradnji s Odsjekom za povijest Filozofskog fakulteta, Odjelom za hrvatsku povijest Centra za povijesne znanosti u Zagrebu i Savezom povijesnih društava Hrvatske u Zagrebu, te Skupštinom općine Krapina, Zagreb—Krapina, 11—14. prosinca 1985; »Ideologija ilirskog pokreta«, znanstveni skup, povodom 150. godišnjice ilirskog pokreta (hrvatskog narodnog preporoda), Centar CK SKH za idejno-teorijski rad »Vladimir Bakarić« u Zagrebu, 19—20. prosinca 1985.

ko se zanemaruje ekonomski aspekt pokreta, čiji su nosioci ipak bili gotovo redom pripadnici mlade građanske klase. Ne treba zaboraviti da je i karlovački trgovac Šipuš već 1796. god. javno propagirao težnju za jedinstvenim jezikom, ali iz sasvim prozaičnog razloga — zbog lakšega širenja trgovine u jugoslavenskim zemljama.

Najnovije izdanje zbirke građe iz razdoblja ilirizma, koje je sada, evo, pred nama, u okviru je najvažnijih dokumenata koji ilirski pokret oslikavaju pretežno kao kulturni pokret, što je sasvim na mjestu, ali su izbor i kompozicija djela, a time i koncepcija osebujni. »Riznica ilirska« prof. dr. Miroslava Šicela, člana JAZU, djelo koje su zajedno objavili ljubljansko-zagrebačka Cankarjeva založba i zagrebački Nakladni zavod Matice hrvatske u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom u Zagrebu, posjeduje uspjele, samosvojne akcente. U toj grafički zanimljivo opremljenoj knjizi, na preko 400 stranica teksta, s ilustracijama koje su bile pripremljene za nikad objavljeno divot-izdanje Gajeve »Dogodovštine Ilirije velike«, Šicel je izborom građe iznio sadržaj koji omogućuje dobar i nadasve upečatljiv uvid u kompleksnu problematiku ilirskog pokreta. Uvodni tekst Miroslava Šicela zapravo je znanstvena cjelina/studija, koja upotrebom metode zaokružene sinteze omogućuje direktan uvid u tematiku, obogaćenu građom što je podijeljena u tri poglavlja, po periodima — od 1813. do 1835, od 1835. do 1841. od 1842. do 1855, čime je pomaknut uobičajeni završni termin ilirskog pokreta za osam godina. Na kraju je prezentirano još jedno poglavlje — »Izbor iz arhivske građe«. To je zapravo fotopretisak raznih izvornih materijala, jednakovrijednih onima što su štampani današnjim tiskarskim slogom u prve tri cjeline.

Što je Šicel želio reći ovim svojim izborom građe? Za razliku od nekih drugih istraživača — a u skladu, npr., s mišljenjem iliraca Vukotinića i Šuleka — Šicel smatra da su ilirski pokret i hrvatski narodni preporod ipak odvojene cjeline, zapravo procesi. Ilirski je pokret, po Šicelu, politički iskaz tadašnjih praktičnih nastojanja, koji je omogućio razvoj preporoda, kako onoga na širem, političkom polju tako i onoga u kulturnom, književnom području. Šicel piše: »Narodni i književni preporod su tako, izrastajući iz ilirskog pokreta, ostvarili čvrsto jedinstvo u svojim različitostima: političke su ambicije ubrzale razvoj književnosti, a ova je ponijela štafetnu palicu hrvatske i južnoslavenske ideje specifičnim svojim jezikom preko Scile i Haribde apsolutizma prema novom ustavnom dobu i vraćanju aktivnom političkom životu. U tom kontinuiranju politike jugoslavenske koncepcije i istodobnom otpočinjanju rasta jedinstvene hrvatske književnosti na zajedničkom književnom hrvatskom jeziku i leži najveće značenje i smisao ilirizma« (str. 24—25).

Arheografija ili egdotika jedna je od pomoćnih historijskih znanosti i ima svoje zakonitosti. Objavljivanje građe u djelu književnog povjesničara, poput ovog najnovijega Miroslava Šicela, ima i ponešto drugačiju dimenziju — strogo stručnim odabirom ono daje i širem čitalačkom krugu mogućnost uvida u sve ono bogatstvo koje je riznica ilirska sačuvala sve do danas. I u tome je priređivač potpuno uspio, i bez upotrebe znanstvenog aparata. I još nešto: kao što je ilirski pokret imao i izuzetnu važnu političku komponentu, koja se kasnije uobličila, pored ostaloga, i u jugoslavensku ideju jednoga Strossmayera, i u direktno nasljeđe koje je, npr., Istri gotovo i donijelo pobjedu nad talijanaško-talijanskom hegemonom već u tom istom, 19. stoljeću, i danas izazivaju divljenje značajne i kulturne i političke zasade ilirskog pokreta, one idealne namjere i htijenja iliraca. Samozatajno napuštanje prastare kajkavštine i čakavštine za račun tada ipak slabije poznate štokavštine, široko otvaranje ostalim jugoslavenskim, južnoslavenskim i slavenskim prostorima — sve to čini sadržaj ove na izvanredno stručan način sabrane i iznijete građe, najvažnijih materijala koji vrlo dobro oslikavaju ilirski pokret u cjelini.

Treba naglasiti ovo: odavno u toliko pravom trenutku nije objavljeno jedno djelo poput ovoga. Ilirizam, južnoslavenstvo — to je u 19. st. lijepa romantika, ali je ipak dala i nadasve praktične rezultate, koji traju, evo, sve do danas, preko 150 godina kasnije, u ovo naše doba. Šicelov izbor povijesne građe o ilirskom pokretu — o pokretu okupljanja niza tada viđenijih ne samo hrvatskih već i jugoslavenskih pa i južnoslavenskih predstavnika tada naprednih građanskih a donekle i predstavnika nekih drugih narodnih slojeva — upućuje na ohrabrujuće mogućnosti izbora određenih opredjeljenja i danas, nas samih. I u tome smislu treba promatrati i čitati ovo znalački priređeno i uređeno djelo, vrlo vrijedan znanstveni prilog našoj hrvatskoj odnosno jugoslavenskoj historiografiji, pravi spomenik jednome vremenu, jednoj cijeloj generaciji znanoj pod imenom preporoditelja.

Petar Strčić

IZVORI ZA POVIJEST DALMACIJE 1848/49. GODINE

Izdavački centar Rijeka u svojoj seriji Biblioteka Dokumenti objavio je kao 11. svezak zbirku odabranih izvora iz godine 1848. i 1849. za Dalmaciju, u kojima ima podosta građe o odjecima i zbivanjima u pokrajini vezanim uz revolucionarna previranja tih godina u Evropi i Austriji. Naslovna strana knjige je: Stijepo Obad, Dalmacija revolucionarne 1848/49. godine. Odabrani izvori, Rijeka, 1987. Za tisak preporučili su je recenzenti dr. Julije Grabovac i dr. Šime Peričić.

Stijepo Obad je još 1966. doktorirao na temi o revoluciji 1848/49. u Dalmaciji, pa je već tada morao imati sakupljen izvorni materijal, a vjerojatno ga je i nadopunjavao kasnije. Stoga smo očekivali brojniji i historiografiji pretežno nepoznat arhivski materijal. Autor se međutim zadržao u svom izboru na uglavnom već poznatim i od većeg broja historičara korištenim pa i objavljenim izvorima, a pretežno političke prirode, što je razumljivo kad se ima u vidu da je kriterij za odabir bio određen revolucijom 48. Zbirka sadrži 148 raznih izvora, i to 97 za 1848. i 51 za 1849. godinu. Oko 1/3 svih ovdje objavljenih izvora čine članci iz ondašnjih novina, zatim je dvadesetak oglasa, okružnica, proglasa, poziva i sl. iz zbirke Oglasi sačuvanih u Naučnoj biblioteci u Zadru i iz fonda štampe Historijskog arhiva u Zadru. Tako gotovo polovica tekstova spada u sekundarnu izvornu građu. Od vrste izvora koje bismo mogli svrstati u »prave« arhivske, najveći je broj iz Arhiva Hrvatske u Zagrebu (ukupno 36), dok je iz Općeg upravnog arhiva u Beču (Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien) 12, a iz Ratnog arhiva u Beču (Kriegsarchiv Wien) svega 3 dokumenta, zatim su po 4 iz Arhiva JAZU i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, te 2 iz Historijskog arhiva u Zagrebu, 2 iz Državnog arhiva u Trstu (Archivio di Stato Trieste) i 1 iz Državnog arhiva Venecije (Archivio di Stato Venezia), a 1 je iz arhiva Istorijskog instituta SANU u Beogradu. Začuđuje također mali broj izvora iz dalmatinskih arhiva, petnaestak: 6 ili 7 iz Historijskog arhiva u Zadru, 6 iz Historijskog arhiva u Dubrovniku, po 1 iz arhiva Dubrovačkog muzeja, Instituta JAZU u Dubrovniku i Biskupskog arhiva u Šibeniku. Je li se doista sačuvao mali broj dokumenata ili ih autor nije ocijenio prikladnim za ovu zbirku?

Iz pružene dokumentacije saznaje se koja su pitanja iz područja politike, gospodarstva, socijalnih odnosa, kulture i ideologije, nacionalnih i međunacionalnih približavanja i odbijanja bila tada aktualna. Nalazimo ponešto od opisa političkih prilika u Dalmaciji kako ih vide vladini službenici, o širenju raznih, pa i najradikalnijih idejnih strujanja Evrope po dalmatinskim gradovima, o stavu dalma-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

HISTORIJSKI ZBORNİK GOD. XL (1) str. 1—470, Zagreb 1987.

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUS, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Narudžbe šalžite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 5000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1988.